

Κοινότητα και ελευθερία: Alasdair MacIntyre, David Miller

ΒΑΣΙΛΙΚΗ ΣΙΟΥΦΑ

Η ΚΡΙΤΙΚΗ του κοινοτισμού στο φιλελευθερισμό, γνωστή κυρίως ως κριτική στη θεωρία δικαιοσύνης του J. Rawls, και η απάντηση εκ μέρους του φιλελευθερισμού συνέστησαν μία από τις κυριότερες διαμάχες μεταξύ φιλοσοφικών ρευμάτων που απασχόλησαν τη φιλοσοφική συζήτηση στη δεκαετία του '80 και του '90. Ο κοινοτισμός τοποθετείται κριτικά απέναντι στον ατομικισμό, την αποξένωση και την απομάκρυνση από την πολιτική, ενώ παράλληλα προβάλλει αιτήματα επανεισαγωγής αξιών στην ιδιωτική και στη δημόσια σφαίρα. Για τον κοινοτισμό, η φιλελεύθερη θεωρία υποβαθμίζει την ιστορικότητα και την κοινωνικότητα, δηλαδή αποσιωπά τη σημασία των ιστορικοκοινωνικών πλαισίων κατά την πραγμάτευση ηθικών και πολιτικών ζητημάτων. Η έμφαση στην ιστορικοκοινωνική ιδιαιτερότητα και στις αξίες θεμελιώνουν τη δέσμευση προς την προτεραιότητα του «αγαθού» (good), η οποία κατά τον κοινοτισμό πρέπει να αντικαταστήσει την προτεραιότητα του «ορθού» (right) ή της δικαιοσύνης, την οποία προσβέυει ο φιλελευθερισμός. Σύμφωνα με τον κοινοτισμό, η προτεραιότητα που δίνει η φιλελεύθερη θεωρία στην έννοια της δικαιοσύνης παραβλέπει τη σημασία των κοινωνικών σχέσεων που αναπτύσσονται στο εσωτερικό μιας κοινότητας. Οι αξίες και οι αρχές κοινωνικής συμβίωσης μέσα σε μια κοινότητα, μέσα από την ιστορική ιδιαιτερότητά τους, μπορούν να συγκροτήσουν πληρέστερες και προσφορότερες αρχές δικαιοσύνης από τις εκ της θεωρητικής επεξεργασίας παραγόμενες, τις οποίες προάγει ο φιλελευθερισμός.

Ιδιαίτερος ενδιαφέρων παρουσιάζεται ο τρόπος με τον οποίον αναπτύσσουν τα επιχειρήματά τους οι εκπρόσωποι του κοινοτισμού, καθώς η κριτική που ασκούν στη φιλελεύθερη θεωρία αποτελεί

συνεκτικό κομμάτι ευρύτερων θεωρητικών επεξεργασιών, στα πλαίσια των οποίων αποπειρώνται να απαντήσουν σε θεμελιώδη φιλοσοφικά ερωτήματα και θεωρητικές αντινομίες. Σημαντικότερο όμως είναι ότι οι επεξεργασίες εκ μέρους του κοινοτισμού προσπαθούν να αντιμετωπίσουν σύγχρονα κοινωνικά προβλήματα. Πέραν του αν οι προσεγγίσεις του κοινοτισμού είναι αξιόπιστες και οι προτάσεις του βιώσιμες, ο θεωρητικός και κοινωνικός προβληματισμός του κοινοτισμού θίγει σημαντικά ζητήματα. Η σημασία της πολιτικής ενεργοποίησης και η ιεράρχησή της σε σχέση με τις λοιπές σφαίρες του ανθρώπινου βίου, η αναζήτηση μορφών κοινωνικής οργάνωσης οι οποίες θα σέβονται την ατομικότητα και την ιδιαιτερότητα, ενώ παράλληλα θα διευρύνουν τη δημοκρατία και τη συμμετοχή, αποτελούν κύρια αντικείμενα των σύγχρονων συζητήσεων. Παραμένει όμως το ερώτημα της αξιοπιστίας της κριτικής του, τόσο σε θεωρητικό, όσο και σε κοινωνικοπολιτικό επίπεδο.

Εκπρόσωποι του κοινοτισμού συνήθως θεωρούνται οι Alasdair MacIntyre, Charles Taylor, Michael Sandel, Michael Walzer. Ωστόσο, η σκέψη τους διαφοροποιείται όσον αφορά το βαθμό στον οποίο απορρίπτουν το φιλελευθερισμό και τους θεσμούς του. Ο MacIntyre απορρίπτει όχι μόνο το φιλελευθερισμό, αλλά και τη νεωτερικότητα εν γένει, ενώ οι Taylor, Sandel και Walzer υιοθετούν μια πιο μετριοπαθή επιχειρηματολογία. Παρά το γεγονός ότι μπορούν να εντοπιστούν κοινοί άξονες κριτικής, αποτελεί ζήτημα το αν υφίσταται επαρκής ομοιογένεια στο σύνολο του κοινοτισμού. Επιχειρήματά του υιοθετήθηκαν από πολλούς στοχαστές, οι οποίοι δεν συμπεριλαμβάνονται στο παραπάνω ρεύμα. Στις σελίδες που ακολουθούν, επιλέχθηκε να παρουσιαστεί η σκέψη του MacIntyre, ως εκπροσώπου της πιο έντονης και ριζικής κριτικής στο φιλελευθερισμό. Ο David Miller συνήθως δεν συμπεριλαμβάνεται στους εκπροσώπους του κοινοτισμού. Υιοθετεί όμως στοιχεία του τελευταίου, προτείνοντας μια κριτική του φιλελευθερισμού, η οποία, όπως δηλώνει, αποτελεί έναν κοινοτιστικό σοσιαλισμό. Η παρουσίαση του επιχειρήματός του μπορεί να δείξει ότι ο κοινοτισμός, παρά την προσπάθειά του να εμβολιάσει με τις απόψεις του άλλα είδη κριτικών στο

φιλελευθερισμό επιχειρημάτων, δεν μπορεί να βοηθήσει στην αντιμετώπιση των κοινωνικών προβλημάτων, τα οποία εντοπίζει, λόγω των μεθοδολογικών προϋποθέσεών του, που δίνουν προτεραιότητα στην κοινότητα.

Κύριος άξονας της παρουσίασης των θέσεων των MacIntyre και Miller θα αποτελέσει ο τρόπος με τον οποίο αντιμετωπίζουν ζητήματα, όπως ο ατομικισμός, η κοινωνική συνοχή και η αλληλεγγύη. Το ζήτημα της αλληλεγγύης παραπέμπει στο θέμα του συμβιβασμού μεταξύ ατομικού και συλλογικού συμφέροντος, ο οποίος αποτελεί κύριο μοτίβο ήδη από τον κλασικό φιλελευθερισμό. Η κατανόηση της κοινωνίας ως πεδίου όπου πρέπει να συμβιβαστεί η επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος με μια αντίληψη για το συλλογικό αγαθό είναι χαρακτηριστική του φιλελευθερισμού, ο οποίος θεωρεί ότι καθώς επιτυγχάνεται η ατομική ευημερία, παράλληλα επιτυγχάνεται συνολική κοινωνική πρόοδος. Η φιλελεύθερη σκέψη αναγνωρίζει την ύπαρξη φαινομένων ανισότητας, τα οποία συνεχώς διογκώνονται στις σύγχρονες φιλελεύθερες κοινωνίες, και αναζητά τρόπους με τους οποίους τα παραπάνω φαινόμενα μπορούν να ελαχιστοποιηθούν. Δεν υπεισέρχεται σε ζητήματα νοηματοδοσίας του βίου, γιατί θεωρεί ότι υπάρχει κίνδυνος προσβολής της ατομικής αυτονομίας.

Ο κοινοτισμός επισημαίνει τα φαινόμενα ανισότητας και παράλληλα ασκεί κριτική στην έλλειψη νοήματος, την οποία εντοπίζει στις σύγχρονες κοινωνίες. Δίνει μεθοδολογική προτεραιότητα στο κοινό αγαθό, το οποίο αντιλαμβάνεται ως διαφορετικό από το άθροισμα της μεγιστοποίησης της ευημερίας των μελών της κοινωνίας. Αντιλαμβάνεται το κοινό αγαθό ως συνισταμένη κοινών νοημάτων, τα οποία τα μέλη της κοινότητας μοιράζονται και τα οποία εξασφαλίζουν την κοινωνική αλληλεγγύη και τη νοηματοδοσία του βίου. Ο κοινοτισμός, δίνοντας έμφαση στο συλλογικό, θεωρεί ότι επιλύει τόσο το ζήτημα του συμβιβασμού μεταξύ ατομικού και συλλογικού, όσο και το ζήτημα της νοηματοδότησης του βίου, το οποίο θεωρεί κεφαλαιώδες. Κατά την άποψή του, τα κοινά νοήματα μπορούν να αποτελέσουν βάση της πολιτικής. Εξαιτίας αυτής της παραδοχής, ασκεί κριτική στη φιλελεύθερη πολιτική για την πολιτική απάθεια

την οποία, κατά την άποψή του, έχει προκαλέσει. Για τον κοινοτισμό, η αναγνώριση της σημασίας των κοινών νοημάτων μπορεί να αναζωπυρώσει το ενδιαφέρον για την πολιτική.

Η κριτική που ασκούν οι A. MacIntyre και D. Miller μπορεί να ελεγχθεί ως προς τη θεωρητική εγκυρότητά της, καθώς στην προσπάθειά τους να δομήσουν την επιχειρηματολογία τους εναντίον του φιλελευθερισμού, όχι σπάνια αποκαλύπτουν άγνοια βασικών αρχών του θεωρητικού τους αντιπάλου. Στις επόμενες σελίδες θα επιχειρήσω να δείξω ότι η κριτική που ασκεί ο MacIntyre δεν μπορεί να συστηματοποιήσει μια συγκροτημένη πρόταση για τις σύγχρονες κοινωνίες, αφού δεν το επιτρέπουν οι θεωρητικές προϋποθέσεις του επιχειρηματός του, οι οποίες απορρίπτουν τη νεωτερικότητα. Ούτε όμως και ο κοινοτιστικός σοσιαλισμός του Miller φαίνεται να μπορεί να αποτελέσει αξιόπιστη πολιτική πρόταση, εξαιτίας του κινδύνου προσβολής του αυτοκαθορισμού και της ατομικής ελευθερίας, τον οποίο δεν αποφεύγει το επιχείρημά του, λόγω της προτεραιότητας την οποία δίνει στο κοινό αγαθό.

Η αρετολογία του Alasdair MacIntyre

Η κριτική που ασκεί ο A. MacIntyre στο φιλελευθερισμό είναι μέρος μιας ευρύτερης κριτικής της ηθικής της νεωτερικότητας. Για τον MacIntyre, η νεωτερικότητα εν γένει χαρακτηρίζεται από ηθικό σχετικισμό και αποτελεί ένα εκφυλισμένο πολιτισμικό παράδειγμα, το οποίο έχει απωλέσει κάθε κανόνα συνέπειας και συνοχής. Κατά τον MacIntyre, απαραίτητη προϋπόθεση της ηθικής είναι οι ηθικοί κανόνες. Η σύγχρονη ηθική όμως χαρακτηρίζεται από «εμοτιβισμό», δηλαδή από την αναγωγή κάθε ηθικής κρίσης σε αντικειμενική ηθική πρόταση, ακόμα και αν οι ηθικές κρίσεις δεν αποτελούν παρά έκφραση προτιμήσεων, προσωπικών στάσεων ή συναισθημάτων. Πρόκειται για μια κατάσταση την οποία ο φιλελευθερισμός υπερασπίζεται, καλώντας την εμοτιβιστική ηθική «πλουραλισμό», χωρίς να αναγνωρίζει την αποδιάρθρωση που υπάρχει στο πεδίο της ηθικής. Το ηθικό πράττειν στις νεωτερικές κοινωνίες δεν προωθεί τις αρετές, όπως θα έπρεπε κατά τον MacIntyre, αλλά αντίθετα προάγει

την ελευθερία της ατομικής επιλογής. Η ατομική επιλογή, σύμφωνα με το φιλελευθερισμό, νομιμοποιείται απλώς και μόνο εξαιτίας της αυτονομίας του ατόμου, την οποία προϋποθέτει. Σημασία όμως θα έπρεπε να έχει το περιεχόμενο και όχι η ίδια η επιλογή. Το ηθικό πράττειν μπορεί να αξιολογηθεί μέσω των ηθικών αρετών. Η αριστοτελική ηθική είναι η μόνη που μπορεί να αποτελέσει συνεκτικό ηθικό παράδειγμα, γιατί εμβολιάζει τις έννοιες της ηθικής φιλοσοφίας με το σεβασμό στην κοινωνικότητα και στην πολιτική διάσταση του ανθρώπινου βίου, ενώ παράλληλα συνδυάζει τη θεωρητική προσέγγιση με την πράξη (MacIntyre 1981, 22-34).

Αν και δανείζεται έννοιες, όπως εκείνη της αρετής, από την αριστοτελική ηθική, ο MacIntyre τις εντάσσει σε δικά του φιλοσοφικά σχήματα, με στόχο, κατά την άποψή του, την επικαιροποίηση και βελτίωση της αριστοτελικής θεωρίας. Θεωρεί ότι οι αρετές εμπλουτίζονται κατά την ιστορική εξέλιξη των κοινωνιών, εντός των οποίων ενεργοποιούνται. Στη μεσαιωνική περίοδο, οι αρετές εμφανίζουν τη σημαντικότερη μεταβολή τους, καθώς συνδυάζονται με έννοιες της καθολικής θεολογίας (όπ.π., 51-2). Οι αρετές εντάσσονται σε μια «αφηγηματική ενότητα του βίου», που προϋποθέτει την έννοια του προορισμού μέσα στο χρόνο, δηλαδή μιας προκαθορισμένης ιστορικής πορείας προς ένα μεταφυσικό τέλος. Ο ανθρώπινος βίος αποτελεί μια ενότητα, η οποία περιλαμβάνει τις αρετές, απαραίτητο πλαίσιο των οποίων είναι οι «πρακτικές». Πρόκειται για μορφές συνεργατικής δραστηριότητας που υπόκεινται σε συγκεκριμένους κανόνες, στο εσωτερικό των οποίων εντοπίζονται «αγαθά». Με τον τρόπο αυτό, η αριστοτελική μεταφυσική βιολογία γίνεται «κοινωνική τελεολογία», καθώς εντάσσεται σε κοινωνικό πλαίσιο. Οι πρακτικές δημιουργούνται και εξασκούνται μέσα σε «παραδόσεις». Οι παραδόσεις αφορούν κοινωνικές μορφές εκδίπλωσης ηθικών επιχειρημάτων όσον αφορά το αγαθό.

Η θεμελίωση της ηθικής στα κοινά νοήματα της κοινότητας προκύπτει από την ένταξη της αριστοτελικής έννοιας των αρετών στο τριπλό σχήμα των «πρακτικών», της «αφηγηματικής ενότητας του βίου» και των «παραδόσεων». Πρόκειται για σχήματα που,

κατά τον MacIntyre, σκοπό έχουν να δώσουν κοινωνικό πλαίσιο στις αρετές, συνδέοντάς τις με τον κοινωνικό ρόλο, τον οποίο το δρων υποκείμενο έχει μέσα στην κοινότητα. Με αυτήν την έννοια, οι αρετές και τα αγαθά μπορούν να πραγματωθούν μόνο μέσα σε κοινωνικά πλαίσια ρόλων, παραδόσεων και πρακτικών, στο εσωτερικό των οποίων τα νοήματα είναι κοινά. Αυτές οι κοινές αντιλήψεις δεν νομιμοποιούνται αυθαίρετα, αλλά μέσω της αναγωγής τους σε καθορισμένους τρόπους του πράττειν στο εσωτερικό των κοινωνικών ρόλων (ό.π., 203-7).

Η πολιτική, κατά τον MacIntyre, αποτελεί αλληλέγγυα πρακτική δραστηριότητα, η οποία προϋποθέτει μια κοινή αντίληψη περί αγαθών. Οι κοινές αντιλήψεις θεωρούνται ότι παραπέμπουν σε μια έννοια «φιλίας». Σύμφωνα με τον MacIntyre, ο φιλελευθερισμός κατανοεί την κοινωνία ως ευκαιριακή συνένωση ατόμων με σκοπό το ατομικό τους όφελος. Ενώ η αριστοτελική και μεσαιωνική αντίληψη για την κοινωνία προϋποθέτουν μια έννοια ενότητας, η φιλελεύθερη αντίληψη παραπέμπει στην αποξένωση και την αποδιάρθρωση. Στη νεωτερικότητα, η πολιτική συνιστά επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος. Κατά τον MacIntyre, η πολιτική αποτελεί και εκείνη μια «πρακτική» και συναρτάται με την ηθική. Η πολιτική ενότητα συνδέεται με την ηθική ενότητα συγκροτώντας συναίνεση μέσα σε μια κοινότητα. Ο φιλελευθερισμός, από την άλλη πλευρά, όπως υποστηρίζει ο MacIntyre, αντιλαμβάνεται την ηθική διαφωνία ως θετικό φαινόμενο. Οι συγκρούσεις μεταξύ κοινωνικών και πολιτισμικών ομάδων αποτελούν κομμάτι της φιλελεύθερης πολιτικής κουλτούρας. Κάθε ομάδα εκφράζει μια διαφορετική άποψη για το αγαθό – λείπει, με άλλα λόγια, μια αντίληψη του κοινού αγαθού. Πρόκειται για σύγχρονες κοινωνίες, οι οποίες παρουσιάζουν προβλήματα συμμετοχής και αντιπροσώπευσης, γιατί δίνουν προτεραιότητα στον ατομικισμό. Τα άτομα και οι διαφορετικές απόψεις του αγαθού, τις οποίες τα άτομα πρεσβεύουν, προστατεύονται από τη φιλελεύθερη δέσμευση στα ατομικά δικαιώματα. Η αρετή του πατριωτισμού, όμως, η οποία δεν μπορεί να γίνει αντιληπτή ξεχωριστά από μια έννοια συνολικού κοινωνικού αγαθού, έχει απωλε-

σθεί στις σύγχρονες κοινωνίες, γιατί δεν υπάρχει μια έννοια ηθικής κοινότητας των πολιτών. Κατά τον MacIntyre, η υπακοή των πολιτών πρέπει να προϋποθέτει την πίστη στην πατρίδα και την κοινότητα, και όχι το αντίστροφο (MacIntyre 1998, 245-8).

Η πολιτική, η οποία πραγματώνεται μέσα από το θεσμό του κράτους, είτε του φιλελεύθερου είτε του κομμουνιστικού, είναι καταδικασμένη σε αποτυχία, γιατί είναι διαχωρισμένη από αρετές, αγαθά και πρακτικές. Το μόνο πρότυπο κοινωνικής οργάνωσης που διασφαλίζει την επιβίωση των αρετών είναι η κοινότητα (MacIntyre 1995, χχνί). Το σύγχρονο κράτος προσπαθεί να επιβάλλει ιδανικά, όπως η ελευθερία και η δικαιοσύνη, χρησιμοποιώντας γραφειοκρατικούς μηχανισμούς. Αναμενόμενο είναι αυτά να μην μπορούν να πραγματοποιηθούν, αφού το φιλελεύθερο πλαίσιο, στο οποίο εντάσσονται, χαρακτηρίζεται, κατά την άποψη του MacIntyre, από ένα διαχωρισμό μεταξύ των σφαιρών της ηθικής και της πολιτικής. Το κράτος αδυνατεί να αντεπεξέλθει ακόμα και στην αναδιανεμητική λειτουργία του, δίνοντας υποσχέσεις τις οποίες ποτέ δεν μπορεί να πραγματοποιήσει (MacIntyre 1998, 236).

Για τον MacIntyre, μόνο μια κοινωνική ένωση στο εσωτερικό της οποίας εξασκούνται πρακτικές, και εσωτερικά σε αυτές αγαθά, μπορεί να αποτελέσει πρόσφορη μορφή κοινωνικής οργάνωσης. Η κοινότητα αυτή πρέπει να λειτουργεί σύμφωνα με τις αξίες του θωμιστικού φυσικού νόμου, δηλαδή σύμφωνα με τις αρχές της ειλικρίνειας, του σεβασμού, της υπομονής, της συνέπειας και του ενδιαφέροντος για τις ανάγκες των άλλων. Οι αξίες αυτές προϋποθέτουν τις αρετές της φρόνησης, της εγκράτειας, του κουράγιου και της δικαιοσύνης (όπ.π., 252). Στο εσωτερικό της κοινότητας, το κοινό πλαίσιο των αρετών αποτρέπει τη διάσπαση και το διαχωρισμό μεταξύ των διαφορετικών σφαιρών του βίου. Εάν η ηθική και η πολιτική συνδέονται, τότε μπορεί να υπάρχει λογοδοσία των πολιτικών και έλεγχος, όσον αφορά τον προσωπικό και οικογενειακό τους βίο. Η κοινότητα διέπεται από κανόνες «ορθολογικής πολιτικής θεμελίωσης» και διαθέτει τρία χαρακτηριστικά: την κοινή κατανόηση των αρετών, των αγαθών και των κανόνων, την περιορισμένη γεωγρα-

φική έκταση, ώστε να αποφεύγεται η αποδιάρθρωση των κοινωνικών σχέσεων, και, τέλος, την ανάπτυξη μιας «πραγματικά ελεύθερης» αγοράς. Κατά τον MacIntyre, μια τέτοια αγορά είναι μόνο εκείνη των τοπικών μικροπαραγωγών. Η αγορά αυτή δεν αποτελεί καταναγκαστικό θεσμό, όπως η καπιταλιστική αγορά, γιατί η συμμετοχή σε αυτήν είναι εθελοντική. Μέσα στις τοπικές κοινότητες ατονεί η διάκριση μεταξύ ιδιωτικού και συλλογικού συμφέροντος. Οι τοπικοί παραγωγοί, που ενεργοποιούνται στο εσωτερικό της, δεν επιδιώκουν τον πλουτισμό, αλλά την αρίστευση, όσον αφορά τις παραδοσιακές πρακτικές παραγωγής αγαθών. Οι σχέσεις μεταξύ τους είναι αλληλέγγυες και αλληλοϋποστηρικτικές, σχηματίζοντας δίκτυα αλληλοπροστασίας από τις διάφορες αντιξοότητες του βίου. Οι κοινότητες αυτές είναι περιθωριακές στις σύγχρονες κοινωνίες. Πρόκειται για καθολικές ή ορθόδοξες παραδοσιακές κοινότητες Ελλήνων, Ιρλανδών και Εβραίων, εντός των οποίων μπορεί να πραγματωθεί η δικαιοσύνη και τα αγαθά, τα οποία είναι εσωτερικά σε παραδοσιακές πρακτικές (MacIntyre 1981, 234). Στο εσωτερικό μιας τέτοιας κοινότητας δεν καταπιέζεται ο διάλογος, γιατί η αξία της συμμετοχής και της ανεκτικότητας είναι κεντρικές στη χριστιανική θρησκεία, όπως επίσης η καταπολέμηση της πλεονεξίας και η φιλανθρωπία. Ο MacIntyre χαρακτηρίζει τις κοινότητες αυτές «αριστοτελικές». «Αριστοτελική», κατά τον MacIntyre, είναι οποιαδήποτε πολιτική ή ηθική άποψη η οποία υποστηρίζει μια αντίληψη της δικαιοσύνης βασισμένη στην αξία (*desert*), η οποία μπορεί να πραγματωθεί εντός μιας ιεραρχημένης κοινότητας. Για αυτόν το λόγο, αριστοτελικό είναι ακόμα και το καθολικό δόγμα, το οποίο προέκυψε από μετασχηματισμούς της αριστοτελικής σκέψης κατά τον Μεσαίωνα (MacIntyre 1988, 343). Κατά τον MacIntyre, η πληρέστερη αντίληψη για το ανθρώπινο αγαθό και τη δικαιοσύνη είναι η θωμιστική (MacIntyre 1988, 2).

Το εύρος του εγχειρήματος του MacIntyre είναι εντυπωσιακό. Η επισήμανση των αντινομιών που ενυπάρχουν στη φιλελεύθερη ηθική θεωρία, η κριτική την οποία ασκεί στον ατομικισμό, η υπεράσπιση των αλληλέγγυων κοινωνικών πρακτικών και των εσωτε-

ρικών σε αυτές κανόνων, το αίτημα επιβίωσης των παραδοσιακών κοινοτήτων είναι σημεία μιας απόπειρας να καλυφθούν σημαντικά θεωρητικά και πολιτικοκοινωνικά ζητήματα που αφορούν τις σύγχρονες κοινωνίες. Ο κοινοτισμός του MacIntyre υπερασπίζεται την αντικειμενικότητα των ηθικών κρίσεων και εισάγει αιτήματα θεμελίωσης και πραγμάτωσης αξιών, μέσα σε ένα πλαίσιο εναρμόνισης της θεωρίας και της πράξης. Αντιλαμβάνεται τον ανθρώπινο βίο ως πεδίο όπου εκδιπλώνονται αρετές, ώστε εκείνος να χαρακτηρίζεται από συνέπεια και συνοχή, και αναζητά ένα πλαίσιο όπου μπορεί να πραγματωθεί η ηθική ευδαιμονία. Ως απαραίτητος όρος για τα παραπάνω τίθεται η συνεργατική δραστηριότητα και αλληλεγγύη μεταξύ των μελών μιας κοινότητας, η οποία είναι ιστορικά και κοινωνικά προσδιορισμένη. Εδώ ο κοινοτισμός θέτει ως βάση των πολιτικών του προτάσεων τα κοινά νοήματα. Οι κοινές παραδοσιακές πρακτικές μέσα σε μια κοινότητα αποτελούν μία από τις βάσεις που παράγουν τα κοινά νοήματα. Συγχρόνως όμως εισάγονται ως δεσμευτικό πλαίσιο, καθώς συνιστούν τον τόπο όπου ευδοκούν εξ ορισμού οι αρετές. Ο κοινοτισμός υπερασπίζεται τη σύνδεση ηθικής και πολιτικής, με τρόπο ώστε η δεύτερη να υπόκειται στην πρώτη. Πρόκειται για μια σχέση κατά την οποία εντός της πολιτικής δραστηριότητας εκδιπλώνονται αξίες, οι οποίες διέπουν το συλλογικό βίο. Μια τέτοια θεμελίωση της πολιτικής, σύμφωνα με τον MacIntyre, συνδέει άρρηκτα την τελευταία με τη φιλία και την αλληλεγγύη, που αποτελούν το κοινό αγαθό της πολιτικής. Ο λόγος για τον οποίον επιλέγεται μια αντίληψη για την πολιτική δραστηριότητα, η οποία δεν διαχωρίζει τα πεδία της ηθικής και της πολιτικής, είναι το αίτημα εισαγωγής των αξιών στην πολιτική σφαίρα.

Παρά την ύπαρξη ενός διάχυτου πολιτικού προβληματισμού στο επιχείρημα του MacIntyre, είναι σαφές ότι η σκέψη του κινείται στο πλαίσιο της ηθικής θεωρίας. Ασκει κριτική με εργαλείο έναν ιδιόμορφο αριστοτελισμό, εμβολιασμένο από τις επιστημολογικές και ηθικές προκείμενες του θωμιστικού φυσικού νόμου. Οι πολιτικές του προτάσεις συγκροτούνται μέσω εννοιών της ηθικής θεωρίας, ώστε ακυρώνεται η δυνατότητα συστηματοποίησης μιας συνεκτικής πολι-

τικής πρότασης όσον αφορά τις σύγχρονες κοινωνίες. Εξαιτίας αυτών των προϋποθέσεων, η κριτική του δεν μπορεί παρά να σχηματοποιείται ως κριτική της νεωτερικότητας στο σύνολό της. Εμφανής είναι ο ουτοπικός χαρακτήρας της σκέψης του MacIntyre, καθώς οι παραδοσιακές κοινότητες, στις οποίες επιστρέφει, αποτελούν υπό εξαφάνιση κοινωνικούς σχηματισμούς. Αν και οι κοινωνικές πρακτικές, τις οποίες υπερασπίζεται, συνιστούν αναμφισβήτητα τόπο ανάπτυξης και ενδυνάμωσης αξιών, όπως η συνεργασία και η αλληλεγγύη, δεν μπορούν να αποτελέσουν τη μόνη νομιμοποιημένη μορφή πολιτικής οργάνωσης. Τα σύγχρονα προαπαιτούμενα του σεβασμού των ατομικών και συλλογικών δικαιωμάτων αποτελούν απαραίτητη προϋπόθεση οποιασδήποτε συζήτησης στην ηθική σφαίρα, στην οποία ακριβώς επικεντρώνεται η κριτική του MacIntyre. Τα δικαιώματα, σύμφωνα με τον κοινοτισμό του MacIntyre, είναι μια επινόηση της νεωτερικότητας. Σε ένα κοινωνικό και ηθικό πλαίσιο όπου θα δίνεται προτεραιότητα στην αρετή, τα δικαιώματα θα χάσουν το λόγο ύπαρξής τους (MacIntyre 1981, 67). Η προτεραιότητα της αρετής και των αξιών αποτελεί το θεμέλιο λίθο του κοινοτισμού του MacIntyre. Κινδυνεύει όμως να παραδοθεί σε έναν υποφώσκοντα ηθικισμό, ο οποίος διαφαίνεται μέσα στην εντυπωσιακή πολυείδεια των φιλοσοφικών θεωριών, που χειρίζεται μέσα στο έργο του. Ιδιαίτερα, όταν οι ηθικές προτάσεις του MacIntyre συνδυάζονται με μια απορριπτικού χαρακτήρα κριτική των σύγχρονων αντιπροσωπευτικών δημοκρατιών και των θεσμών τους. Ο σεβασμός της ατομικότητας μεταφράζεται από τον MacIntyre σε ατομικισμό και αποδιάρθρωση της ηθικής. Το αίτημα της εισαγωγής αξιών στην ηθική και την πολιτική αντιπαράκειται στην απρόσωπη γραφειοκρατική οργάνωση, τόσο των φιλελεύθερων όσο και των σοβιετικών καθεστώτων. Αυτή η απόπειρα κριτικής, όμως, παρά τις προθέσεις της, δεν μπορεί να συγκροτήσει αξιόπιστη ηθική και πολιτική πρόταση. Η στροφή προς τον «αριστοτελισμό» ενός ηθικού επιχειρήματος που δίνει προτεραιότητα σε αγαθά, τα οποία πραγματώνονται μέσα σε πρακτικές, ώστε να αναδειχθεί η προτεραιότητα της κοινότητας έναντι της ατομικότητας, απομακρύνεται από το σεβασμό στα

ανθρώπινα δικαιώματα. Η κατοχύρωση της ατομικότητας και η διάκριση δημόσιου-ιδιωτικού δεν μπορεί παρά να αποτελεί προϋπόθεση κάθε σύγχρονου προβληματισμού. Η θεμελίωση της πολιτικής πρακτικής σε κοινά νοήματα, που προκύπτουν στο εσωτερικό παραδοσιακών θρησκευτικών κοινοτήτων, ώστε να διασφαλίζεται η ομόνοια, η αλληλεγγύη και η κοινωνική συνοχή, αποκαλύπτουν τον ουτοπικό προσανατολισμό του επιχειρήματος. Ακόμα περισσότερες ενστάσεις, όμως, όσον αφορά το σεβασμό των δικαιωμάτων, θα μπορούσε να προκαλέσει η πραγμάτωση ενός μοντέλου για την ηθική και την πολιτική, το οποίο αντιλαμβάνεται τις τελευταίες ως αλληλεξαρτώμενες.

Παρά τις αντιρρήσεις προς μια αντίληψη της πολιτικής, η οποία καταργεί τις φιλελεύθερες διακρίσεις μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού, εξακολουθεί να αποτελεί ζήτημα προς διερεύνηση η νομιμοποίηση της πολιτικής σε κοινωνίες στις οποίες έχει ατονήσει η κοινωνική συνοχή. Όταν η πολιτική έχει σε τέτοιο βαθμό απαξιωθεί, παρουσιάζεται προβληματική η λειτουργία των δημοκρατικών θεσμών, οι οποίοι προϋποθέτουν τη συμμετοχή και την πολιτική ενεργοποίηση. Ο προβληματισμός για τη φύση και το περιεχόμενο της έννοιας της πολιτικής δεν αποτελεί το μόνο πεδίο στο οποίο προκύπτουν ερωτήματα που αφορούν την ανάγκη ενδυνάμωσης προϋποτιθέμενων κοινών νοημάτων. Τα ίδια ερωτήματα προκύπτουν όσον αφορά την έννοια της δικαιοσύνης. Η διαμάχη φιλελευθερισμού-κοινοτισμού μπορεί να γίνει κατανοητή και ως διαμάχη για την προτεραιότητα ή μη της δικαιοσύνης. Για τους φιλελεύθερους, η κοινωνική δομή στηρίζεται στην έννοια της δικαιοσύνης και της κοινωνικής συνεργασίας, η οποία πρέπει να αποτελεί κοινό σημείο αναφοράς μεταξύ των πολιτών. Για τον κοινοτισμό, αντίθετα, μια κοινή αντίληψη της δικαιοσύνης δεν μπορεί να αποτελέσει επαρκή βάση κοινωνικής συνεργασίας. Το κενό νομιμοποίησης, που προκύπτει, μπορεί κατά τον κοινοτισμό να καλυφθεί μόνο από μια κοινή αντίληψη του αγαθού, η οποία ορίζεται ως κοινή αντίληψη του ανήκειν σε μια κοινότητα.

Με αυτήν την έννοια, η συζήτηση γύρω από την αναδιανομή προϋποθέτει τον προβληματισμό γύρω από συνεκτικούς κοινωνι-

κούς δεσμούς. Ο συμβιβασμός εγωισμού και αλληλεγγύης, κύριο πρόβλημα που απασχόλησε τον κλασικό φιλελευθερισμό, επανέρχεται ως διερώτηση γύρω από τα κίνητρα των διαφορετικών κοινωνικών τάξεων και ομάδων όσον αφορά την κοινωνική συνεργασία. Η ευδοκίμηση κοινωνικών πολιτικών προϋποθέτει ένα συνεργατικό σχέδιο όλων των κοινωνικών τάξεων, κυρίως όμως αφορά την προθυμία της μεσαίας τάξης να χρηματοδοτήσει τις πιο ευάλωτες κοινωνικές τάξεις, οι οποίες έχουν ανάγκη των επιδομάτων. Πρόκειται για την ανάγκη ένταξης, μέσα στο σχέδιο της κοινωνικής συνεργασίας, του κοινωνικά παραγόμενου πλούτου μιας τάξης, η οποία, ακριβώς λόγω της θέσης της στο σχέδιο αυτό, άντλησε κάποια κοινωνικά προνόμια. Αποτελεί ένα ζήτημα ο τρόπος με τον οποίο σε μια καπιταλιστική οικονομία ο πλούτος μιας τάξης θα κατευθυνθεί προς την υπόλοιπη κοινωνία και θα διαχυθεί προς χαμηλότερα κοινωνικά στρώματα. Για κάποιους εκπροσώπους του κοινοτισμού, το κενό που προκύπτει μεταξύ κρατικών πολιτικών αναδιανομής και αποτελεσματικότητάς τους δεν μπορεί παρά να καλυφθεί από ένα αίσθημα αλληλεγγύης μεταξύ των πολιτών. Η «αριστοτελική» δικαιοσύνη στο εσωτερικό παραδοσιακών κοινοτήτων, που προτείνει ο νεοθωμισμός του Alasdair MacIntyre, στρέφεται στα κοινά νοήματα όσον αφορά τη θεμελίωση κοινών κανόνων δικαιοσύνης. Εξαιτίας της δέσμευσης του MacIntyre σε μια αντισχετικιστική θεμελίωση των κανόνων, τα νοήματα αυτά δεν προκύπτουν αυθαίρετα στο εσωτερικό της κοινότητας, αλλά αφορούν την αρίστευση σε κοινωνικές πρακτικές. Η δικαιοσύνη, κατά τον κοινοτισμό του MacIntyre, θεμελιώνεται στην αξία που αναλογεί στον πράττοντα, σύμφωνα με το πράττειν στο εσωτερικό κοινωνικών πρακτικών και κοινωνικών ρόλων. Τα κοινά νοήματα της κοινότητας αποτελούνται από παραδοσιακά παγιωμένους κανόνες, χωρίς όμως να θεματοποιούνται ζητήματα ιστορικού μετασχηματισμού των παραδοσιακών θεσμών. Η διερεύνηση των μορφών εξέλιξης των παραδοσιακών κοινοτήτων και η αναζήτηση της ακόλουθης μεταβολής των κριτηρίων, σύμφωνα με τα οποία αποτιμάται η αξία, θα υπερέβαινε τα όρια της ένταξης της πολιτικής στο εσωτερικό παραδοσιακών πρακτικών,

όρια τα οποία θέτει ως απαραίτητη προϋπόθεση ο κοινοτισμός του MacIntyre.

Ο «κοινοτιστικός σοσιαλισμός» του David Miller

Παρά τα όσα ο MacIntyre δηλώνει όσον αφορά την προτεραιότητα της πολιτικής, σύμφωνα με τον David Miller, η αντίληψη του MacIntyre δεν μπορεί να συνδεθεί με οποιαδήποτε σύγχρονη αντίληψη για το τι είναι πολιτική δραστηριότητα. Για τον Miller, ο τρόπος με τον οποίον κοινοτιστές, όπως οι Alasdair MacIntyre, Charles Taylor και Michael Sandel, ασκούν κριτική στη φιλελεύθερη ηθική και πολιτική δεν συνιστά αξιόπιστη πρόταση για τις σύγχρονες κοινωνίες. Η κριτική, που ασκεί ο Miller στους παραπάνω στοχαστές, κατευθύνεται στην ασαφή και συγχρόνως συντηρητική, όπως δηλώνει, έννοια της κοινότητας, γύρω από την οποία περιστρέφονται οι κοινοτιστικές αναλύσεις (Miller 1988-9, 60-6). Παρά το γεγονός, όμως, ότι ο Miller ελέγχει τον τρόπο με τον οποίο οι κοινοτιστές αντιλαμβάνονται την έννοια της κοινότητας, στρέφεται και εκείνος στα κοινά νοήματα, για να θεμελιώσει το αίτημα της συναίνεσης γύρω από κοινωνικές πολιτικές, το οποίο θέτει. Παράλληλα, αναζητά μια κοινοτιστική μορφή σοσιαλισμού.

Η φιλελεύθερη αντίληψη για το τι είναι πολιτική κοινωνία βασίζεται σε μια ανεπαρκή αντίληψη για το υποκείμενο, υποστηρίζει ο Miller. Ο φιλελευθερισμός θεωρεί ότι η κοινωνία είναι συνένωση ατόμων, τα οποία έχουν τη δική τους άποψη για το τι είναι πολύτιμο, όσον αφορά το βίο. Παραγνωρίζει έτσι το γεγονός ότι η ατομικότητα έχει κοινωνική προέλευση. Η ταυτότητα του ατόμου αποκτάται μέσω της συμμετοχής σε κοινές πρακτικές. Το άτομο κοινωνικοποιείται μέσω της σχέσης του με συλλογικότητες, όπως η οικογένεια και το έθνος. Οι φιλελεύθεροι δίνουν προτεραιότητα στην ατομική αυτονομία, αλλά δεν αναγνωρίζουν ότι πιο σημαντικές, και μάλιστα καθοριστικές, είναι οι συνθήκες μέσα στις οποίες η αυτονομία διαμορφώνεται. Σύμφωνα με τον Miller, στη θέση των φιλελεύθερων ατομικών δικαιωμάτων ίσως θα έπρεπε να βρίσκονται οι προϋποθέσεις τους, οι οποίες αναπτύσσονται πάντα μέσα σε μια κοινό-

τητα. Μέσω αυτής της αλλαγής προσανατολισμού, όσον αφορά την κατανόηση της συγκρότησης του υποκειμένου, σκοπεύει να αποκαλύψει την, επίσης λανθασμένη, κατά την άποψή του, φιλελευθερή αντίληψη γύρω από τους σκοπούς του βίου. Ο φιλελευθερισμός παραγνωρίζει την αλληλεγγύη και θεωρεί ότι αξιόλογες είναι εκείνες οι σκοποθεσίες, οι οποίες προκρίνουν την ατομική επιλογή (όπ.π., 51-7).

Το σημαντικότερο, για τον κοινοτισμό, είναι να δοθεί έμφαση στην κοινωνικότητα, τόσο ως κοινωνική προϋπόθεση της ατομικής ταυτότητας όσο και ως αλληλέγγυο περιεχόμενο των κοινωνικών σχέσεων. Η κοινωνικότητα της ανθρώπινης φύσης στο επιχείρημα του Miller, αλλά και σε αρκετούς κοινοτιστές, γίνεται αντιληπτή ως ταυτόσημη με την αλληλεγγύη. Ξεκινώντας από το πώς διαμορφώνεται η ταυτότητα, ο κοινοτισμός προχωρά σε κριτική των αξιολογικών τοποθετήσεων, όσον αφορά τη νοηματοδοσία του βίου, δίνοντας προτεραιότητα σε αλληλέγγυα και συλλογικά τέλη έναντι των ατομικών.

Αυτή η μετάβαση της ανάλυσης εξυπηρετεί τη δόμηση του επιχειρήματος, ώστε να δίνεται έμφαση στην αλληλεγγύη έναντι λοιπών τελών του βίου. Με αυτόν τον τρόπο όμως δεν διερευνάται το πλέον σημαντικό ζήτημα του συμβιβασμού μεταξύ ατομικιστικών και αλληλέγγυων κινήτρων, η πραγμάτευση του οποίου προϋποτίθεται της συζήτησης για το πώς μπορεί να θεμελιωθεί ένα σχέδιο κοινωνικής συνεργασίας. Ο κοινοτισμός συγχέει την κοινωνικότητα με την αλληλεγγύη. Ξεκινώντας από το γεγονός της εξ' ορισμού κοινωνικής συγκρότησης της ατομικότητας, ασκεί κριτική στο φιλελευθερισμό για αποσιώπησή της, χωρίς να αναγνωρίζει ότι η κοινωνικότητα του ατόμου έχει τονιστεί ήδη από τον κλασικό φιλελευθερισμό, όπως για παράδειγμα από τον Locke και τον Mill. Ο φιλελευθερισμός υπερασπίζεται τα ατομικά δικαιώματα, χωρίς να θεωρεί πως το άτομο μπορεί να διαμορφωθεί εκτός κοινωνίας. Πολύ περισσότερο, ο φιλελευθερισμός δεν προωθεί τον ατομικισμό, αλλά αντίθετα αναζητά τρόπους με τους οποίους τα μέλη της κοινωνίας μπορούν να συνεργαστούν. Ένα σχέδιο κοινωνικής συνεργασίας κατά το φιλε-

λευθερισμό πρέπει να σέβεται την ατομικότητα, συγχρόνως όμως να προωθεί την αλληλεγγύη. Ο συμβιβασμός ατομικού και συλλογικού αποτελεί την πεμπτουσία της φιλελεύθερης σκέψης από τον Hobbes έως τον Rawls. Ο κοινοτισμός, από την άλλη πλευρά, μεταβαίνει αυθαίρετα από το γεγονός της κοινωνικότητας, ως συγκροτησιακού χαρακτηριστικού της ατομικότητας, στην αλληλεγγύη μεταξύ των ατόμων. Στη συνέχεια, αποδίδει στη φιλελεύθερη θεωρία και στα ατομικά δικαιώματα, που η τελευταία υπερασπίζεται, τον ατομικισμό και την αποξένωση, τις οποίες εντοπίζει στις σύγχρονες φιλελεύθερες κοινωνίες. Συνεπώς, ο κοινοτισμός συγχέει τα επίπεδα μεταξύ θεωρίας και πράξης, γεγονός το οποίο κάνει φανερό, ακόμα περισσότερο, ότι οι ίδιες του οι θεωρητικές προϋποθέσεις δεν είναι αξιόπιστες. Αποτέλεσμα της λανθασμένης αυτής μεθοδολογίας είναι η αδυναμία του να συστηματοποιήσει πολιτικές προτάσεις. Για το λόγο αυτό, οι προτάσεις του αναγκαστικά στρέφονται στην αλλαγή των ατομικιστικών αντιλήψεων που επικρατούν και στην υιοθέτηση αλληλέγγυας συμπεριφοράς προς το συνάνθρωπο. Αυτή η μεταστροφή θα ακολουθήσει, κατά τον κοινοτισμό, όταν αποκλυφθούν οι λανθασμένες θεωρητικές προϋποθέσεις της φιλελεύθερης θεωρίας, οι οποίες θεμελιώνουν την κοινωνική εξατομίκευση.

Παρά την προτεραιότητα που δίνει στην κοινοτική αλληλεγγύη, ο Miller θεωρεί ότι μια κοινωνική μορφή που θα καθόριζε εκ των προτέρων σκοπούς του βίου και απόψεις του αγαθού, τις οποίες οι πολίτες θα έπρεπε να ακολουθούν, δεν είναι ούτε βιώσιμη ούτε επιθυμητή. Απαραίτητη προϋπόθεση κάθε κοινωνικής οργάνωσης δεν μπορεί παρά να είναι η ελευθερία, υποστηρίζει. Παράλληλα, υποστηρίζει ότι κοινή δέσμευση προς αυτό που κάποιος θα μπορούσε να ορίσει ως «κοινότητα», αποτελεί η προσπάθεια να καλυφθούν βασικά ζητήματα δικαιοσύνης. Ο Miller θέτει ως στόχο του τη σύνδεση των προοπτικών της κοινότητας και της αναδιανομής, αναγνωρίζοντας ότι, λαμβάνοντας αποφάσεις για ζητήματα που αφορούν τον κοινωνικό πλούτο, ενδυναμώνονται ή αποδυναμώνονται οι κοινωνικοί δεσμοί. Στη συνέχεια, αναζητά κριτήρια δικαιοσύνης, τα οποία πρέπει να απολαμβάνουν της μεγαλύτερης

δυνατής συναίνεσης. Κατά την άποψή του, η θεωρία δικαιοσύνης του Rawls, η οποία αποτελεί το ισχυρότερο παράδειγμα φιλελεύθερης θεωρίας που διερευνά ζητήματα αναδιανομής, δεν κατανοεί τη σημασία των διαπροσωπικών σχέσεων, όσον αφορά την επιλογή έγκυρων αρχών δικαιοσύνης. Όπως υποστηρίζει ο Miller, αν και η θεωρία του Rawls ξεκινά από αρχές, τις οποίες υποτίθεται ότι όλοι οι πολίτες έχουν συναποφασίσει, θεωρεί ότι η αναδιανομή των πόρων έχει ως πρωταρχικό στόχο την ικανοποίηση των ατομικών αναγκών. Επαφίεται στο άτομο να λάβει αποφάσεις και να θέσει προτεραιότητες για τους στόχους του. Συνεπώς, για τον Rawls, θεωρεί ο Miller, οι αλληλέγγυοι και κοινοτικοί σκοποί θεωρούνται δευτερεύοντες και δεν αποδίδουν την πραγματική σημασία που έχουν για το άτομο οι εντός της κοινότητας διαπροσωπικές σχέσεις. Συνεπώς, το γεγονός της προτεραιότητας, που δίνεται στη δικαιοσύνη, και χαρακτηρίζει τη θεωρία του Rawls, δεν αναγνωρίζει την κεφαλαίωδη σημασία την οποία έχει το θέμα της αποδοχής της. Επιπλέον, ο Miller υποστηρίζει ότι για τον Rawls, ένα έλλειμμα νομιμοποίησης μπορεί να οφείλεται μόνο σε οικονομικά αίτια, δηλαδή σε ανεπάρκεια του εισοδήματος που προκύπτει μετά από την αναδιανομή. Τούτο αποκαλύπτει ότι οι φιλελεύθερες απόψεις, όσον αφορά τη δικαιοσύνη, προκρίνουν τα υλικά τέλη έναντι των υπολοίπων, τα οποία στην πραγματικότητα είναι πιο καθοριστικά (Miller 1988-9, 51-2). Κατά τον Miller, οι επιλογές όσον αφορά την αναδιανεμητική δικαιοσύνη επηρεάζονται σε μεγάλο βαθμό από τις σχέσεις στο εσωτερικό της κοινότητας, όπου προκύπτουν τα ζητήματα της αναδιανομής. Εάν υπάρχουν συνεκτικοί δεσμοί μεταξύ των πιο προνομιούχων και των δικαιούχων της πρόνοιας, οι πολίτες συμμετέχουν στα αναδιανεμητικά προγράμματα, χωρίς να επιχειρούν να διαφύγουν των φορολογικών μηχανισμών, που στοχεύουν στην αναδιανομή (όπ.π., 59). Το ισχυρό αίσθημα του ανήκειν στην κοινότητα βοηθά στην υλοποίηση των κρατικών προνοιακών πολιτικών. Με τη σειρά της, η κάλυψη των υλικών αναγκών, στην οποία αναμφισβήτητα συνεισφέρουν οι κοινωνικές παροχές, είναι αντικειμενικά πολύ σημαντική προϋπόθεση της ενδυνάμωσης των κοινοτικών αλληλέγγυων συναισθη-

μάτων. Πρόκειται για μια αμφίδρομη σχέση, η οποία, αν ευοδωθεί, συνεισφέρει στο μέγιστο βαθμό ως προς την επιτυχία των στόχων της κοινωνικής δικαιοσύνης (Miller 2003).

Ο Miller ασκεί κριτική στη θεωρία του Rawls ως παράδειγμα φιλελεύθερης θεωρίας, η οποία δεν αναγνωρίζει τη σημασία των αλληλέγγων κινήτρων. Η κριτική του στο φιλελευθερισμό εντάσσεται στο πλαίσιο της ευρύτερης προσπάθειάς του να ασκήσει κριτική σε ένα ιδιαίτερο σοσιαλιστικό επιχείρημα, το οποίο δίνει προτεραιότητα στην οικονομία και δεν αναγνωρίζει τη σημασία της ατομικότητας, της αλληλεγγύης, των συναισθημάτων και των κοινών αντιλήψεων μέσα στην κοινότητα. Η αρμόζουσα έμφαση στη σημασία στοιχείων όπως τα παραπάνω, μπορεί κατά την άποψή του να αποτελέσει μια νέα μορφή σοσιαλισμού, που θα υπερβαίνει τον οικονομισμό και θα δίνει προτεραιότητα σε στοιχεία που η κλασική σοσιαλιστική σκέψη, κατά την άποψή του, θεωρούσε δευτερεύοντα και τοποθετούσε στο «εποικοδόμημα». Και για άλλους συγγραφείς που ασκούν κριτική στο φιλελευθερισμό, όπως για παράδειγμα για τον R. Beiner, η θεωρία δικαιοσύνης είναι στην πραγματικότητα «σοσιαλιστική», λόγω της προτεραιότητας που δίνει στη δικαιοσύνη. Η υποβάθμιση της αλληλεγγύης, εκ μέρους της θεωρίας δικαιοσύνης, είναι εξάλλου κοινό επιχείρημα των περισσότερων κριτικών της θεωρίας του Rawls, οι οποίοι στρέφονται στην κοινοτική αλληλεγγύη, για να θεμελιώσουν μια ιδέα κοινωνικής συνεργασίας.

Σύμφωνα με τη «δικαιοσύνη ως ακριβοδικία», η κοινωνία αποτελεί ένα ακριβοδικαίο (fair) σύστημα συνεργασίας, το οποίο έχει χρονική διάρκεια και μεταδίδεται από γενιά σε γενιά. Πρόκειται για μια πολιτική και δημόσια αντίληψη της δικαιοσύνης, η οποία θεμελιώνεται στο κοινωνικό συμβόλαιο που αφορά την επιλογή αρχών δικαιοσύνης, και όχι σε αλληλέγγυα συναισθήματα, τα οποία χαρακτηρίζουν μια κοινότητα. Η ιδέα της κοινωνίας στον Rawls συναρτάται με την ιδέα της κοινωνικής συνεργασίας. Σύμφωνα με τον Rawls, η έννοια της συνεργασίας περιλαμβάνει μια αντίληψη ακριβοδικαίων όρων της, οι οποίοι διαμορφώνουν μια αντίληψη περί αμοιβαιότητας ή ανταποδοτικότητας. Οι συμμετέχοντες αποδέχονται

τους όρους συνεργασίας, υπό τον όρο ότι και οι άλλοι συμμετέχοντες θα κάνουν το ίδιο. Πρόκειται, με άλλα λόγια, για μια αντίληψη συμβιβασμού μεταξύ ατομικού και συλλογικού συμφέροντος, η οποία συγκροτεί μια αντίληψη του αγαθού, που αφορά κάθε συμμετέχοντα. Η κοινωνική συνεργασία περιλαμβάνει μια ιδέα ορθολογικού πλεονεκτήματος, δηλαδή μιας «προοπτικής» ή «σκοπιάς» μέσω της οποίας οι συνεργαζόμενοι επιδιώκουν το ατομικό τους συμφέρον (Rawls 2006, 30-2). Με αυτόν τον τρόπο, μεθοδολογικά, δεν υπάρχει ανάγκη θεμελίωσης σε προϋπάρχοντα αλληλέγγυα συναισθήματα μεταξύ των μελών της κοινωνίας. Η θεωρία δικαιοσύνης δεν υποβαθμίζει την αλληλεγγύη μεταξύ των ατόμων. Αντίθετα, θεωρεί ότι σε μια πολιτική κοινωνία, που διέπεται από αρχές δικαιοσύνης, οι πολίτες διαπνέονται από τον κοινό στόχο της δικαιοσύνης, γεγονός το οποίο συμβάλλει στην κοινωνική ενότητα. Παρά το ότι υπάρχει ποικιλία διαφόρων περιεκτικών δογμάτων, οι πολίτες ενστερνίζονται την ίδια πολιτική αντίληψη, εκείνη της πολιτικής δικαιοσύνης, πράγμα το οποίο αποκαλύπτει ότι οι πολίτες μοιράζονται κοινούς σκοπούς. Υπό αυτήν την έννοια, μπορεί να θεωρηθεί ότι η πολιτική κοινωνία αποτελεί κοινότητα. Σύμφωνα με τον Rawls, όταν οι θεσμοί είναι δίκαιοι, δηλαδή είναι σύμφωνοι με αρχές, τις οποίες οι πολίτες έχουν συναποφασίσει, και εφ' όσον υπάρχουν επαρκείς διαβεβαιώσεις ότι όλοι θα πράξουν το ίδιο, οι θεσμοί περιβάλλονται με εμπιστοσύνη από την πλευρά των πολιτών. Η εμπιστοσύνη παγιώνεται όταν η συνεργασία, που έχει επιτευχθεί, αντέχει μέσα στο χρόνο. Η πολιτική δικαιοσύνη αναγνωρίζει τη σημασία των διαφόρων μη υλικών κινήτρων, όπως των διαφόρων απόψεων του αγαθού, νοηματοδοσιών του βίου, θρησκευτικών δεσμεύσεων κ.λπ. τις οποίες οι πολίτες ενστερνίζονται και οι οποίες είναι δυνατόν να καθορίζουν τις επιλογές τους. Ο Rawls τις τοποθετεί όμως στην ιδιωτική σφαίρα και προκρίνει την κοινή δέσμευση στην πολιτική αντίληψη της δικαιοσύνης, η οποία συνέχει τους πολίτες στον πολιτικό τους βίο (όπ.π., 361-7).

Κατά συνέπεια, η κριτική στη θεωρία του Rawls από την πλευρά του κοινοτισμού συχνά αποκαλύπτει άγνοια των βασικών προϋπο-

θέσεων, επί των οποίων οικοδομείται η θεωρία δικαιοσύνης. Η επισήμανση από τον Miller του ζητήματος της κοινωνικής αποδοχής των αναδιανεμητικών πολιτικών δεν είναι ωστόσο αμελητέα. Σε σύγχρονες κοινωνίες, όπου δεν έχει γίνει αποδεκτό ένα σχέδιο κοινωνικής δικαιοσύνης και μεγεθύνεται η κοινωνική ανισότητα, παρουσιάζονται φαινόμενα κοινωνικής αδικίας, τα οποία οφείλονται εν μέρει σε απροθυμία των πολιτών να εγκαταλείψουν προνόμια, τα οποία κατείχαν ή απέκτησαν. Η αλληλεγγύη μεταξύ των κοινωνικών μελών μπορεί να ενδυναμώσει ένα υπάρχον σχέδιο κοινωνικής δικαιοσύνης. Δεν μπορεί όμως να αποτελέσει θεμελίωση του σχεδίου, καθώς σε συνθήκες ανισότητας εντείνονται τα ατομικιστικά συναισθήματα και η κοινωνική αποξένωση, ενώ η αλληλεγγύη συχνά περιορίζεται σε κοινωνικές ομάδες με κοινή πολιτισμική, θρησκευτική ή εθνική καταγωγή και κοινά συμφέροντα. Ο κοινοτισμός θεωρεί ότι μπορεί να εισαγάγει την κοινωνική αλληλεγγύη, εάν ενθαρρυνθούν τα αλληλέγγυα ατομικά συναισθήματα μέσω του μετασχηματισμού των ατομικιστικών συναισθημάτων. Μέσα στο πρόγραμμα αυτό εντάσσεται και η αλλαγή των ατομικιστικών προϋποθέσεων των απόψεων για το άτομο και τη σχέση του με την κοινωνία, που χαρακτηρίζουν τη σύγχρονη ηθική και πολιτική θεωρία, και η αντικατάστασή τους με θεωρητικές αρχές, οι οποίες είναι αλληλέγγυες. Η αλλαγή των θεωρητικών προϋποθέσεων, που θεμελιώνουν κοινωνικές και πολιτικές επιλογές, κατά τον κοινοτισμό θα μετασχηματίσει με τη σειρά της τις συλλογικές και ατομικές συμπεριφορές. Η εμβέλεια του προγράμματος αυτού όμως είναι εξ ορισμού περιορισμένη, καθώς απευθύνεται στα μέλη της κοινότητας και δεν μπορεί να εφαρμοστεί σε μακροεπίπεδο, θεμελιώνοντας ένα συνολικό κοινωνικό σχέδιο. Επιπλέον, οι κοινότητες είναι κατεξοχήν οι τόποι, μεταξύ των οποίων αναπτύσσονται συγκρούσεις, παρά την αλληλεγγύη που μπορεί να επικρατεί στο εσωτερικό τους.

Μια αντίληψη αμοιβαιότητας και αλληλεγγύης μπορεί να εντοπιστεί στην αντίληψη του «έλλογου» (reasonable), στη θεωρία του Rawls, την οποία αντιδιαστέλλει ο εν λόγω στοχαστής στην αντίληψη του «ορθολογικού» (rational), που παραπέμπει στην εργαλει-

ακή ορθολογικότητα. Ενώ το «ορθολογικό», κατά τον Rawls, αφορά μια στενή και περιορισμένη αντίληψη για το ατομικό συμφέρον και τη σχέση του με τη συλλογικότητα, το «έλλογο» συνιστά μια «ηθική ιδέα που αποπνέει ηθική ευαισθησία». Μια περιορισμένη αντίληψη του ατομικού συμφέροντος οδηγεί στην ορθολογική εκμετάλλευση προς ίδιον όφελος της θέσης εξουσίας ή των πλεονεκτημάτων, που πιθανώς κατέχει ένα άτομο, ενώ το «έλλογο» πράττειν συνιστά μια μορφή συμπεριφοράς, η οποία τείνει προς την αλληλεγγύη, καθώς τα έλλογα άτομα προτείνουν ή αναγνωρίζουν κοινούς ακριβοδίκαιους όρους κοινωνικής συνεργασίας, τους οποίους είναι έτοιμα να τιμήσουν ακόμα και εις βάρος των συμφερόντων τους, εφ' όσον αναμένεται το ίδιο να κάνουν και οι άλλοι (όπ.π., 33).

Ενστάσεις μπορούν να προκύψουν και στο εσωτερικό της φιλελεύθερης θεωρίας. Ο διαχωρισμός του Rawls μεταξύ ιδιωτικής σφαίρας, εντός της οποίας οι πολίτες είναι ελεύθεροι να αναπτύξουν τις διάφορες απόψεις του αγαθού, που τους δεσμεύουν, και δημόσιας, όπου υπάρχει κοινή δέσμευση στην πολιτική δικαιοσύνη, δεν είναι πάντα δυνατός, καθώς μέσα στο πλαίσιο του βίου τα όρια μεταξύ δημόσιου και ιδιωτικού συχνά συγχέονται. Παρά τη συζήτηση που μπορεί να αναπτυχθεί γύρω από την εγκυρότητα ενός μοντέλου πολιτικής δικαιοσύνης, η οποία περιορίζει τη συμφωνία στο πολιτικό πεδίο, ο τρόπος με τον οποίον αντιλαμβάνεται το θέμα ο κοινοτισμός περισσότερο δημιουργεί παρά επιλύει προβλήματα. Για τον κοινοτισμό, ο διαχωρισμός δημόσιου-ιδιωτικού είναι επίπλαστος και τον έχει δημιουργήσει η ίδια η φιλελεύθερη θεωρία. Υποστηρίζοντας ότι η ατομική ταυτότητα καθορίζεται από τα κοινοτικά νοήματα, εντός των οποίων συγκροτείται, φτάνει σε μια αντίληψη της ατομικότητας, κατά την παραδοχή της οποίας δεν αναγνωρίζεται ο κίνδυνος προσβολής της ελευθερίας αυτοκαθορισμού και της αναθεώρησης των νοημάτων.

Γνωρίζοντας τα ζητήματα που μπορούν να προκύψουν σχετικά με τον αυτοπροσδιορισμό μέσα σε μια κοινότητα, ο κοινοτισμός του Miller τονίζει τη σημασία της ελεύθερης νοηματοδοσίας του βίου. Δεν διερευνά όμως τον τρόπο με τον οποίον η προτεραιότητα της

κοινότητας μπορεί να συνδυαστεί με την προστασία των ατομικών δικαιωμάτων. Ακόμα και αν θεωρηθεί δεδομένος ο σεβασμός της ατομικότητας, παραμένει σαφής η ανάγκη ανάπτυξης ενός περιβάλλοντος, το οποίο θα επιτρέπει την ελεύθερη αυτοπραγμάτωση και τη δυνατότητα συνεχούς αναδιαπραγμάτευσης ατομικών τελών και σκοπών του βίου. Η ενδυνάμωση των κοινών νοημάτων μέσα στην κοινότητα πρέπει να μην έρχεται σε σύγκρουση με την ελεύθερη έκφραση της ατομικότητας ή ακόμα και με την ριζική αναδιαμόρφωση του ατομικού σχεδίου ζωής. Πρόκειται για ένα αίτημα συνδυασμού τους, μέσα στο πλαίσιο μιας διαδικασίας, η οποία πρέπει να είναι συνεχής και ανατροφοδοτούμενη.

Για τον Miller, η κοινοτιστική διάσταση της σύγχρονης πολιτικής πρέπει να ισχυροποιηθεί, αφού αφορά τη συναίνεση γύρω από πολιτικές επιλογές. Κατά την άποψή του, μια ρεαλιστική αντίληψη της πολιτικής πρέπει να λαμβάνει υπ' όψιν της την κοινότητα, επειδή η δικαιοσύνη μπορεί να πραγματοποιηθεί μόνο μέσα σε ένα συγκεκριμένο κοινωνικό πλαίσιο. Στρέφεται για το λόγο αυτό στο έθνος, ως τόπο εκδίπλωσης της πολιτικής, γιατί, όπως αναγνωρίζει, οι παραδοσιακές κοινότητες συχνά δεν αποτελούν κατάλληλο περιβάλλον για την ευδοκίμηση της ελευθερίας και των δικαιωμάτων (Miller 1988-9, 68). Μέσα στα σύγχρονα έθνη, όμως, κατεξοχήν αναπτύσσονται συγκρούσεις, λόγω της πολυπολιτισμικής σύστασής τους. Φαίνεται ότι ο κοινοτισμός του Miller δεν μπορεί να αντιμετωπίσει ανάλογες προκλήσεις, που αφορούν τη διαφύλαξη των δικαιωμάτων των κοινοτήτων, την αποτροπή των συγκρούσεων, αλλά και το σεβασμό του αυτοκαθορισμού των κοινοτικών μελών.

Σύμφωνα με τον Miller, για να προωθήσουμε την επιβίωση των μειονοτήτων ίσως είναι αναγκαίο να περιοριστούν ορισμένα φιλελεύθερα δικαιώματα. Μέσα στο πλαίσιο της εκπαίδευσης, τον κατεξοχήν χώρο όπου η κοινότητα αναπαράγει και ενδυναμώνει την κοινή της ταυτότητα, η προτεραιότητα των κοινοτικών νοημάτων πρέπει να είναι σαφής, υποστηρίζει ο Miller. Εξακολουθεί όμως να δηλώνει τη δέσμευσή του στην ελευθερία: σε περιπτώσεις σύγκρουσης, προτεραιότητα δεν μπορεί παρά να έχει το πλέον εκτεταμένο

σύνολο ελευθεριών. Δεν πρέπει να αντιλαμβανόμαστε τις έννοιες της κοινότητας και της ελευθερίας ως εξ ορισμού αντίθετες, αλλά να εξασφαλίσουμε τον σεβασμό των ελευθεριών πάνω στη βάση της υπάρχουσας αλληλεγγύης. Ως βιώσιμος κοινωνικός σχηματισμός νομιμοποιείται μόνο μια κοινότητα μέσα στην οποία είναι ισχυρή η καλλιτεχνική και θρησκευτική ελευθερία, καθώς και ο σεβασμός του ιδιωτικού βίου, συνεχίζει. Όταν όμως η συζήτηση φτάνει σε επίπεδο πολιτικών, φαίνεται ότι υπερασπίζεται την επιβίωση της κοινότητας έναντι της ελευθερίας. Για παράδειγμα, μπροστά στο δίλημμα μεταξύ προστασίας της κοινότητας και ελευθερίας της έκφρασης στην εκπαιδευτική διαδικασία, θεωρεί ότι είναι προτιμότερο να περιοριστεί η ελευθερία έκφρασης του εκπαιδευτικού, αν με τις απόψεις του αποδυναμώνει υπάρχουσες αλληλέγγυες αντιλήψεις που συναρτώνται με κοινές κατανοήσεις μέσα στην κοινότητα (όπ.π., 72).

Για τον Miller, η έμφαση σε κοινά νοήματα είναι «ρεπουμπλικανική». Το κοινό αίσθημα του ανήκειν συνδέεται άμεσα με την πολιτική, γιατί αποτελεί προϋπόθεσή της. Η αναγνώριση αυτής της προϋπόθεσης, η οποία παραπέμπει στην αλληλεγγύη, προστατεύει την κοινωνική και πολιτική δραστηριότητα από την εισβολή των εγωιστικών συμφερόντων, που διαβρώνουν κάθε μορφή πολιτικής, υποστηρίζει (όπ.π., 71). Μια ρεπουμπλικανική αντίληψη της πολιτικής, όμως, οφείλει να εξετάσει το ζήτημα του συμβιβασμού μεταξύ αλληλέγγυου και εγωιστικού πράττειν, αφήνοντας χώρο για την επιδίωξη του ατομικού συμφέροντος, το οποίο αποτελεί σημαντικό κίνητρο για την πολιτική δραστηριότητα. Εάν ως προϋπόθεση ή ως μόνος στόχος της πολιτικής θεωρηθεί το κοινό αγαθό και η αλληλεγγύη, όπως επιδιώκει ο ρεπουμπλικανισμός του Miller, η πολιτική δραστηριότητα εντέλει αποδιαιθρώνεται. Μέσα σε μια κοινωνία στην οποία υπάρχουν συγκρουόμενα συμφέροντα, εάν η πολιτική δραστηριότητα αντιμετωπίζεται ως πεδίο πραγμάτωσης του αγαθού, τελικά οδηγείται στην επικράτηση ανεξέλεγκτων ατομικών συμφερόντων. Η αντίληψη της πολιτικής δραστηριότητας ως πρωτεύων σκοπός του βίου μπορεί επίσης να αποτελέσει πρόβλημα για το ρεπουμπλικανισμό. Το άτομο πρέπει να είναι ελεύθερο να επιλέξει

τη νοηματοδοσία του, απέχοντας προσωρινά από τα κοινά ή επιλέγοντας διαφορετικούς τρόπους ζωής. Ο σύγχρονος ρεπουμπλικανισμός στοχαστών, όπως ο Ph. Pettit ή ο Q. Skinner, διερευνά το συνδυασμό μεταξύ ελευθερίας και πολιτικής ενεργοποίησης, αίτημα το οποίο παραβλέπουν πολλά ρεπουμπλικανικά επιχειρήματα, που αντιλαμβάνονται την πολιτική μέσα στην κοινότητα ως αποκλειστικό σκοπό του βίου, συγχρόνως όμως επενδύουν σε μισαλλοδοξία και φανατισμό.

Παρά την αρμονική διευθέτηση πιθανών συγκρούσεων μεταξύ ελευθερίας και κοινοτικών νοημάτων, την οποία υπερασπίζεται, ο Miller στρέφεται εντέλει προς επιλογές, οι οποίες περιορίζουν την ελευθερία. Θεωρεί ότι τα κοινά νοήματα αποτελούν προϋπόθεση της δικαιοσύνης, και για αυτόν τον λόγο πρέπει να διαφυλάσσονται. Τα μέλη της κοινότητας όμως, κατά τον Miller, δεν είναι ελεύθερα να αναδιαμορφώνουν τις κοινές κατανοήσεις. Παρά τις περί του αντιθέτου δηλώσεις του, οι απόψεις του Miller τείνουν να στρέφονται προς τον περιορισμό της ελευθερίας της έκφρασης. Η έννοια της ελευθερίας, την οποία υπερασπίζεται, είναι η ελευθερία της κάθε κοινότητας να διαφυλάξει τη δική της άποψη του αγαθού, ακόμα και αν αυτό σημαίνει τη στέρηση της ελευθερίας της έκφρασης ενός μέλους της. Εάν το άτομο έχει θεσμικό ρόλο, όπως φάνηκε στο παραπάνω παράδειγμα, τότε οφείλει να εκφράζει την άποψη του αγαθού, η οποία επικρατεί σε κάθε κοινότητα. Πολύ σημαντικά θέματα που μπορούν να προκύψουν μέσα στο περιβάλλον ενός πολυπολιτισμικού σχολείου δεν διερευνώνται, καθώς τα δικαιώματα τόσο του εκπαιδευτικού όσο και των μαθητών υπόκεινται στην προτεραιότητα του συλλογικού αγαθού.

Ελευθερία και αλληλεγγύη : δύο συγκρουόμενα αιτήματα ;

Αν και η προτεραιότητα του αγαθού περισσότερο δημιουργεί, παρά επιλύει προβλήματα στο πεδίο της πολιτικής, η εγκυρότητα του αιτήματος της ενδυνάμωσης της αλληλεγγύης, το οποίο επισημαίνει ο κοινοτισμός, παραμένει. Σε σύγχρονες πολυπολιτισμικές κοινωνίες, η επιβίωση των κοινών νοημάτων που προέρχονται από

τις διάφορες πολυπολιτισμικές κοινότητες είναι μεγάλης σημασίας για τα μέλη της. Το ίδιο σημαντική είναι και η κοινωνική σταθερότητα, την οποία έχει ανάγκη ένα σύγχρονο πολυπολιτισμικό κράτος. Όπως έχει δείξει ο κοινοτισμός, τα κοινά νοήματα είναι συγκροτησιακά της ατομικής ταυτότητας, πρέπει λοιπόν να είναι αντικείμενο σεβασμού, ώστε να αποτρέπονται συγκρούσεις, λόγω καταπίεσης συλλογικών δικαιωμάτων. Τα διλήμματα, που προκύπτουν, αφορούν την πιθανή προσβολή των ατομικών δικαιωμάτων, όταν η ενδυνάμωση των κοινών νοημάτων αποβαίνει σε βάρος της ελευθερίας της επιλογής, σε περιπτώσεις όπου δίνεται προτεραιότητα στην επιβίωση της κοινότητας έναντι της ελεύθερης νοηματοδότησης του βίου. Η επιστροφή σε κοινωνικές πρακτικές στο εσωτερικό παραδοσιακών κοινοτήτων, εκ μέρους του Alasdair MacIntyre, αλλά και οι διακηρύξεις για έναν κοινοτιστικό σοσιαλισμό από τον David Miller, δεν καταφέρνουν να διασφαλίσουν το σεβασμό της ελευθερίας και του αυτοκαθορισμού. Η ελεύθερη επιλογή των σκοπών του βίου φαίνεται περιττή στο πλαίσιο μιας προνεωτερικής αρετολογίας, ενώ θεωρείται δεδομένη από τον «κοινοτιστικό σοσιαλισμό», χωρίς να διερευνώνται περαιτέρω οι προϋποθέσεις της. Η πραγμάτωση μιας αρμονικής σχέσης μεταξύ ατόμου και κοινότητας αποτελεί ωστόσο ένα συνεχές διακύβευμα, το οποίο αφορά τη διαφύλαξη της ελευθερίας και της αλληλεγγύης, με τέτοιο τρόπο ώστε, όχι μόνο να αποσοβούνται πιθανές συγκρούσεις μεταξύ τους, αλλά οι ελεύθερες και αλληλέγγυες κοινωνικές πρακτικές να ευδοκιμούν.

Η έμφαση στην ιστορικότητα και την κοινωνικότητα αποτελεί μία από τις προσφορές του κοινοτισμού στις σύγχρονες θεωρητικές συζητήσεις. Για τον κοινοτισμό, όμως, η «κοινότητα» παραπέμπει κατά βούληση άλλοτε σε μια υπαρκτή και άλλοτε σε μια ιδεατή κοινωνική ένωση. Από το γεγονός της κοινωνικής συγκρότησης της ατομικότητας, ο κοινοτισμός μεταβαίνει αυθαίρετα στην κοινωνική αλληλεγγύη, η οποία έρχεται ως αποτέλεσμα του μετασηματισμού των ατομικιστικών αντιλήψεων σε αλληλέγγυες. Η αλληλεγγύη προκύπτει από τη μεταβολή του χαρακτήρα, η οποία θα συμβεί εξαιτίας της ατομικής βούλησης. Ο κοινοτισμός αποφεύγει με αυτόν τον

τρόπο να συζητήσει γύρω από κοινωνικούς θεσμούς. Η λειτουργία των εκπαιδευτικών θεσμών, στην οποία έδωσε έμφαση ο φιλελευθερισμός, αντικαθίσταται με τη μεταστροφή του χαρακτήρα μέσα στην κοινότητα. Επιπλέον, καθώς ο κοινοτισμός περιστρέφεται γύρω από το γεγονός της καθοριστικής σημασίας των κοινοτικών σκοπών για τη συγκρότηση της ατομικότητας, δεν υπεισέρχεται σε ζητήματα, όπως η ελευθερία της επιλογής σκοπών. Κατά το φιλελευθερισμό, οι ατομικοί σκοποί είναι θεμιτό να διαφέρουν μεταξύ των ατόμων, αλλά και να μεταβάλλονται κατά την εξέλιξη του βίου. Η κατανόηση των ατομικών στόχων ως καθορισμένων και κοινών μεταξύ των κοινωνικών μελών φέρνει σε αντιπαράθεση τα αιτήματα της ελευθερίας και της αλληλεγγύης, ακόμα και αν οι κοινοί σκοποί αφορούν συλλογικές αξίες.

Βασιλική Σιούφα
Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο
vsioufa@gmail.com

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΠΑΡΑΠΟΜΠΕΣ

- MacIntyre, A. 1981. *After Virtue*. Λονδίνο: Duckworth.
- _____, 1988. *Whose Justice? Which Rationality?* Λονδίνο: Duckworth.
- _____, 1995. *Marxism and Christianity*. Λονδίνο: Duckworth.
- _____, 1998. *Politics, Philosophy and the Common Good*. K. Knight (επιμ.), *The MacIntyre Reader*. Κέμπριτζ: Polity Press.
- Miller, D. 1988-9. In what sense must socialism be communitarian?. *Social Philosophy and Policy* 6: 51-73.
- _____, 2003. What's Left of the Welfare State?. *Social Philosophy and Policy* 20: 92-112.
- Rawls, J. 2006. *Η Δίκαιη Κοινωνία*. Αθήνα: Πόλις.

BASILIKI SIOUFA

**Community and Liberty:
Alasdair MacIntyre, David Miller**

Abstract

THIS ARTICLE reconstructs two kinds of communitarianism, those of Alasdair MacIntyre and of David Miller.

For MacIntyre, modernity is an obsolete ethical and political project. Rights are an incoherent invention of modern ethics. His thomistic aristotelianism stands against contemporary ethics, which he understands as subjectivist. He understands that his concepts of a 'practice' and a 'tradition', as well as his virtue ethics, can be realized only in traditional religious communities. In those communities there is no need for rights or justice. For MacIntyre, liberty can be exercised only in traditional social roles.

David Miller argues for a 'communitarian socialism', a project which he sees that should be defending both liberty and equality. His critique is against the liberal conception of identity, which neglects the fact that individual identity can be formed only in a community. He argues that conceptions of the good in a community are a necessary precondition for individual conceptions of the good and of what a valuable life consists in. Miller gives priority to solidarity, social justice and common meanings in a community, and he understands those values as more important than conceptions of the good that each individual may have.

The article argues that MacIntyre's communitarianism cannot provide a viable conception of liberty, because, for MacIntyre, rights, justice and liberty are not necessary for his traditional conception of life in a religious community. The article also argues that Miller's 'communitarian socialism' may endanger individual liberty and freedom of speech. Although their communitarianism is different, MacIntyre and Miller both give priority to community values over individual liberty. Liberty, though, is a necessary precondition for contemporary multicultural societies.

